

PALEOTIPAI¹ VILNIAUS UNIVERSITETE

NOJUS FEIGELMANAS

XVI amžiaus pirmoje pusėje knyga tampa aštrių ideologinės, politinės bei klasių kovos įrankiu. Reformacijos metais, plintant humanizmo idėjoms, iš pradžių Vokietijoje, vėliau Vakarų Europoje, plačiosios gyventojų masės skelbia karą prieš bažnyčios viešpatavimą visuomeniniame gyvenime. Neilgai trukus judėjimas prieš bažnyčią nukreipiamas ir prieš feodalus. 1525 metais Vokietijoje prasideda Valstiečių karas. Poleminė, humanistinė literatūra įsiviešpatauja kasdieninėje spausdinto žodžio apyvarčioje. M. Liuterio, T. Miuncerio raštai leidžiami didžiuliais, ligi tol neregėtais tiražais. Labai populiarius Erazmo Roterdamičio, Ulricho fon Huteno kūriniai. Visos visuomeninės politinės srovės atsispindi šiame gausiame knygų sraute. XV amžiuje išleista apie 40 tūkstančių, XVI amžiuje — beveik 250 000 knygų.

Reformacijos įtakoje daug daugiau knygų išleidžiama nacionalinėmis kalbomis, nors mokslo kalba dar ilgam laikui lieka lotynų.

Vykstant aštriai ideologinei kovai Europoje, XVI amžiuje steigiami nauji universitetai, senieji suaktyvina savo veiklą, įsileidžia naujų pažangių idėjų. Skaitytojų akiratis plečiasi, kultūriniai poreikiai kyla. Visa tai skatina spartesnę knygų leidimą.

Renesanso epochos švietėjiškos idėjos skatina pasaulietinių mokslų, tiek humanistinės filologijos, tiek eksperimentinių gamtos mokslų, vystymąsi.

Labai išaugo matematikos, botanikos ir zoologijos, istorijos ir filologijos mokslų leidžiamų knygų skaičius. Gausiai spausdinami antikios bei viduramžių autorių kūriniai su šiuolaikinių mokslininkų komentarais. Leidžiami to meto didžiųjų autorių veikalai: M. Koperniko, T. Moro, A. Vezalijaus, Erazmo Roterdamičio, N. Makiavelio, F. Rablė ir kt.

XVI amžiuje knyga paplito ne vien skaičium, bet ypač savo geografija. Pavyzdžiui, 1503 metais spausdavininkas J. Haleris įsteigė nuolatinę spaustuvę Krokovoje. 1513 metais išspausdinta pirmoji knyga lenkų kalba. 1522 metais baltarusių švietėjas P. Skorina išleido pirmą knygą Didžiojoje Lietuvoje Kunigaikštystėje, Vilniuje. 1523 metais J. Veinreichas įkūrė pirmą spaustuvę Karaliaučiuje, kur 1545 metais išspausdinta pirmoji knyga prūsų kalba, o 1547 metais pasirodė Martyno Mažvydo katekizmas — pirmoji knyga lietuvių kalba. 1552 metais pradėjo veikti pirmoji anoniminė spaustuvė Maskvoje. 1575 metais Maskvos spausdavininkas Ivanas Fiodorovas išleido pirmąją knygą Ukrainoje, Lvove. 1588 m. įkurta pirmoji spaustuvė Rygoje. Pirmosios spaustuvės Estijoje įsteigtos Tartu — 1631, o 1635 m. Taline².

Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Šveicarijoje formuojasi ankstyvosios kapitalistinės gamybos organizacija. Knygos gamybos ir realizavimo procesas labai specializuojasi ir vystosi. Ša-

¹ Paleotipai (paleo-tipos, gr.—senas spaudinys) — knygos, išspausdintos 1501—1550 metais.

² Vladimirovas L. Knygos istorija. Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI—XVIII amžius.—V., 1979, p. 200.

lia spaustuvininkų jau figūruoja knygy pirkliai ir svarbiausia — leidėjai. Sie rūpinasi rengiamų spaudai knygų repertuaru, redagavimu, jie finansuoja knygų leidimą. Leidėjai savo ženklą deda antraštiniame lape, o spaustuvininkai — knygos pabaigoje. Pagausėjus knygų produkcijai, knygų prekybininkų skaičius labai išaugo. XVI a. Frankfurte prie Maino du kartus per metus vyksta mugės, kuriose dominuoja knygų prekyba. Tačiau XVI a. pabaigoje žymiausi knygų prekybos centru tapo Leipcigas.

Skirtingai nuo inkunabulų, XVI a. pirmoje pusėje pasikeičia ne tik istorinės knygos funkcijos, bet ir įvairūs knygos struktūriniai bei apipavidalinimo elementai. Paleotipų laikotarpio chronologiniai rėmai nėra griežtai apibrėžti, jie daugiau sąlygiški. Kai kuriose šalyse paleotipų amžius prasidėjo kiek anksčiau ar vėliau. Tačiau neapabijota: paleotipai, skirtingai nuo inkunabulų, visiškai atsikratė rankraštinės knygos tradicinių bruožų ir žengė ryžtingą žingsnį šiuolaikinės knygos kryptimi, nors ir skiriasi nuo XVI a. II pusės knygų savo naujais ypatumais ir bruožais. XVI a. pradžioje knygoje dingsta rankraštinės spalvotos pieštos vinjetės, papuošimai, inicialai, rubrikos, kas buvo taip būdinga inkunabulams. Tekstuose jau nebevertojamos abreviatūros, ligatūros. Susiformuoja visi knygos elementai ir antraštė, antrašti is lapas, spausdinti raizyti inicialai, vinjetės, užsklandos ir kt. Amžiaus pabaigoje populiarūs iš Italijos kilę antikvos šriftas ir kursyvas. Paplitę švabacho ir fraktūros šriftai. Knygos formatas mažėja. Salia in folio (2°) arba in quarto (4°) paplinta formatas in octavo (8°), kuris parankesnis mokslo ir informacijos reikalams. Suvienodinama knygų paginacija, signatūros, kustodai. Prigyja puošnūs raizyti inicialai. Žymiausi knygų iliustratoriai: A. Diureris, L. Kranachas, H. Holbei-

nas, J. Burgkmairas, Z. Tory ir kt. Knygų iliustravime XVI a. vyrauja medžio raiziniai, nors vario raiziniai pamažu įgauna savo teises, ypač leidžiant geografinius atlasus. Vienas garsiausių iliustratorių, pasižymėjusių piešiant inicialus ir ornamentuotus rėmelius, yra Hansas Holbeinas.

XVI a. iš daugybės smulkesnių spaustuvų susikuria keletas stambesnių, kurios, veikdamos ilgą laiką, palieka gilų pėdsaką ne tik poligrafinio meno raidoje, bet ir pasaulinėje kultūroje. Europoje tuo metu išgarsėjo spaustuvininkai Manucijai, Frobenai, Etjenai ir kt.

Aldas Manucijus (apie 1450—1515) — italų spaustuvininkas, leidėjas, humanistas. 1494 metais Venecijoje jis įkūrė spaustuvę, prie kurios subūrė mokslininkų akademiją. Leido graikų, romėnų bei savo amžininkų veikalus. Daug antikos autorių veikalų A. Manucijus išspausdino pirmą kartą. Aldo Manucijaus knygoms būdingi gerai parengti tekstai. A. Manucijus pirmas pavartojo kursyvo šriftą, kuris greit prigijo visoje Europoje, sumažino knygų formatą — įvedė 8° ir 12° formatus. Jo darba tęsė sūnus mokslininkas Paolas Manucijus (1512—1574) ir vaikaitis Aldas jaunesnysis (1547—1597). Aldų leidi ius imta vadinėti aldais.

Vaisingai veikė Frobenų spaustuvė Bazelyje, įsikūrusi dar 1491 metais. Spaustuvė leido teologinę, taip pat kitų sričių literatūrą ir humanistinius veikalus. Frobeno mokslinis patarėjas ir redaktorius buvo Erazmas Roterdamietis. Išleistas knygos pasižymėjo kruopščiu redagavimu, estetiniu apipavidalinimu ir dailiu šriftu. Spaustuvėje dirbo žymus dailininkas H. Holbeinas.

Bazelyje dirbo taip pat garsus spaustuvininkas Melchioras Loteris, leidęs M. Liuterio raštus.

Prancūzijoje išgarsėjo Etjenų (Stefanų) šeimos spaustuvė, kuri veikė nuo

1502 metų visus 150 metų. Etjenų leidiniai pasižymi aukštu poligrafiniu ir moksliniu lygiu. Ypač garsi mokslininko helenisto Roberto Etjeno leidybinė veikla. Jis leido mokslinius veikalus senovės kalbomis. R. Etjeno knygos savo geru moksliniu parengimu beveik prilygsta aldams.

Taigi paleotipai skiriasi nuo inkunabulų ne vien savo poligrafija, naujais knygos elementais, bet svarbiausia savo naujomis knygų funkcijomis. Lenkų istorikas Z. Vuicikas pasakė: „Ne universitetai, o pirmiausia spaustuvininkai padėjo humanizmo idėjoms pasklisti Europoje“.³

XVI amžius Lietuvos istorijoje labai ryškūs kultūriniais įvykiais. Plečiamam švietimo sistema. Į Lietuvą atvežamos knygos, kaupiamos bibliotekos. 1522—1525 metais išspausdinamos pirmosios P. Skorinos knygos Lietuvoje. Leidžiami istori ir poleminių turinio raštai ir grožinė literatūra lotynų ir lenkų kalbomis. 1579 metais įsteigiamas Vilniaus universitetas — pirmoji aukštoji mokykla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. 1588 metais išspausdintas Lietuvos statutas (III redakcija). XVI amžiaus antroje pusėje Vilnius jau buvo stambus spaudos centras Rytų Europoje.

Išvardytos Lietuvos kultūros gairės glaudžiai siejasi su XVI a. knyga: tiek Vakarų Europoje spausdinta ir Lietuvoje atvežta, tiek Lietuvoje spausdinta. Šiuo atveju mus domina XVI amžiaus pirmosios pusės knygos-paleotipai.

Vilniaus universiteto bibliotekoje saugoma 5500 XVI amžiaus knygų, iš jų per 1650 paleotipų. Paleotipų, kaip ir visų VUB senų spaudinių, rinkiniai susiformavo istoriškai. Įsteigtos jėzuitų kolegijos (vėliau Akademijos, Universiteto) bibliotekos pagrindą sudarė Jurgio Albinijaus, Zygmanto Augusto, Pacų, Sapiegų, Val. Protasevičiaus,

K. Vaišnoravičiaus, pavienių didikų, mokslininkų bei dvasininkų knygų rinkiniai. Nuo 1864 metų į biblioteką įsilieja po 1831 ir 1863 metų sukilimų konfiskuotos asmeninės kolekcijos, uždarytų vienuolynų ir mokyklų knygos, taip pat mokslo įstaigų, universiteto mokslininkų bei kitų mecenatų knygos. Pokario metais Universiteto biblioteka pasipildė knygomis, gautomis iš buvusio Kauno universiteto. Dalis senojo Vilniaus universiteto bibliotekos knygų pokario metais susigražinta iš TSRS MA bibliotekos, Maskvos, Kijevo, Char-kovo bibliotekų ir kt.

Vilniaus universiteto bibliotekos fondai buvo kaupiami ne kaip retenybės, o konkrečiam tikslui: mokymui, mokslui, švietimui. Todėl XVI amžiaus knygos universitete atspindi pagrindinius Europos šalių visuomeninius kultūrinius interesus. Antra vertus, jos apibūdina taip pat to meto Lietuvos visuomenės kultūrinių ir ideologinių srovių pobūdį. Tarp kovojančių lenkų katalikų, pravoslavų ir protestantų stovyklų ryškėja antagonistinės socialinės ir religinės kryptys. Knyga tapo veiksmingu šių stovyklų ideologiniu ginklu. Universiteto bibliotekos paleotipai atspindi ne tik platų XVI amžiaus Lietuvos įvairių institucijų, mokymo įstaigų bei asmeninių bibliotekų repertuarą, bet ir rodo, kaip šios knygos kovojo prieš ideologinį bažnyčios viešpatavimą, platino humanizmo idėjas, skleidė mokslo žinias.

Daugiausia paleotipų išleista Kelne — 257, stambiame katalikiškos spaudos centre tiek XV, tiek ir XVI amžiuje. Daug knygų — 229 — išspausdinta Bazelyje, kuris garsėjo ne tik savo poligrafiniu menu, bet ir humanistiniais, moksliniais leidiniais. Vien garsiujų Frobenų spaustuovės leidinių paleotipų universitete — 75.

³ Wójcik Z. Historia powszechna XVI—XVII wieku.— Warszawa, 1973, s. 54.

Iš Prancūzijos turime dviejų stambių spaudos centrų: Liono — 165 leidinius ir Paryžiaus — 127, iš jų 31 — Etjenų leidyklos spaudinį.

Iš Italijos: Venecijos spaustuvinių 137 paleotipai, iš jų 13 aldų. Įdomu, kad iš Romos teturime tik 15 knygų. Tai rodo, kaip išaugo humanizmo centro — Venecijos — reikšmė.

112 knygų išleista Krokuvoje, 79 — Strasburge, Antverpene — 63, Leipciगे — 53. Būdinga, kad Niurnbergo, kuris XV amžiuje aprūpindavo visą Europą knygomis, paleotipų tik 24.

Iš tų skaičių galima padaryti išvadas apie Lietuvos kultūrinius bei ekonominius ryšius, apie kitų kraštų humanizmo ir mokslo bei spaudos centrų poveikį Lietuvai, apie Lietuvos jauni mstudijų vietas, apie XVI amžiaus spaustuvininkų veiklą bei jų įtakos sferas.

Nors reformacijos ir humanizmo idėjų poveikyje jau pradėjo vystytis literatūra nacionalinėmis kalbomis, Universiteto rinkinyje paleotipų ne lotynų kalba nedaug. Vokiečių — 10, graikų — 19, čekų — 6, olandų — 1. Nors daug universiteto paleotipų išspausdinta Vokietijoje (Kelnas, Strasburgas, Leipcigas, Niurnbergas ir kt.), apskritai tarp universiteto senų spaudinių M. Liuterio ir kitų reformatų veikalų palyginti nedaug. Gerokai daugiau čia kontrreformacinės poleminės literatūros. Pagal tradiciją Lietuvoje humanistų kūriniai ilgiausiai buvo paplitę pirmiausia tarptautine mokslo kalba — lotynų. Tai paaiškinama reformacijos ir kontrreformacijos istorijos raida Lietuvoje ir Universiteto bibliotekos fondų susikūrimo specifika.

Antikos autorių kūriniai neabejotinai lemia Renesanso epochos kultūrų pobūdį ir užima svarbią vietą XVI amžiaus I pusės knygų produkcijoje. Tarp Universiteto paleotipų jų — 239. Čia rasime graikų ir romėnų rašytojus, oratorius, istorikus. Paminėtina, kad, be

antikos kūrinių, Universiteto 61 paleotipas filologijos (senovės kalbų) klausimais. Dar kartą įsitikiname, kad antikinė literatūra suvaidino svarbų vaidmenį XVI amžiaus (ir vėliau) Lietuvos kultūriniame gyvenime ir turėjo didelę įtaką renesansinei Lietuvos literatūrai.

Iš paleotipų rinkinio galima susipažinti su gyvenamojo meto humanistų veikla, leidžiant ir komentuojant bažnyčios tėvų veikalus, kurie savo redakcija prieštaravo viduramžių teologinei tradicijai. Čia daugiausia pasidarbavo Erasmas Roterdamiets.

Itin svarbią įtaką šios epochos dvasiniam gyvenimui darė pačių humanistų kūriniai. Gyvenamojo meto rašytojų humanistų turime 177 knygas: Dž. Bokačą, Piką de Mirandola, E. Roterdamietį, P. Melanchtoną, Ulrichą fon Hutengą, J. Reichliną, F. Filelfą ir kitus. Būdinga, kad E. Roterdamičio knygų arba jo redaguotų ir komentuotų leidinių turime 79, P. Melanchtono — 15.

Mūsų rinkinyje — 108 paleotipai istorinio turinio, o ypač įdomūs tikslųjų mokslų klausimais: astronomijos — 46 knygos, gamtos-matematikos — 30, fizikos — 16, medicinos — 35, geografijos-kartografijos — 30, žemės ūkio — 11. Dar pridėsime 15 paleotipų raštvedybos klausimais, 37 — logikos, 2 — muzikos.

Turtingas juridinio turinio paleotipų skyrius — 130 knygų. XVI amžiuje Lietuvoje buvo vykdomi reikšmingi įstatymų kodifikavimo darbai. Parašytos net trys „Lietuvos statuto“ redakcijos (1529, 1566, 1588 m., pastaroji išspausdinta). Reikėjo visai valstybei vieningo privalomo įstatymų kodekso. Juo pirmiausia buvo suinteresuotas bajorų luomas, siekęs savo teisių sulyginimo su didikais. Be to, į teisės klausimus teko įsigilinti miestų magistratams, feodalams ir bažnyčiai, tarp kurių vyko nuolatiniai nesutarimai.

Turinio požiūriu Vilniaus universiteto paleotipai atspindi pagrindinius XVI amžiaus I pusės Europos šalių kultūrinius, mokslinius ir visuomeninius interesus ir pagrindinius literatūros žanrus. Tačiau reikia pripažinti, kad dėl istorinių sąlygų ir paleotipų komplektavimo ypatumų kai kurių žanrų pasigendame, pavyzdžiui, politinės Reformacijos laikotarpio publicistikos, riterių romanų ir pan.

Kaip anksčiau buvo manyta, Universiteto paleotipų rinkinys susitelkė istoriškai iš įvairių institucijų ir asmenų bibliotekų. Paleotipų senųjų savininkų išaiškinimas teikia vertingų duomenų knygų kolekcionavimo, senųjų Lietuvos bibliotekų istorijai. O pačios bibliotekos apibūdina savo savininkus, dar ryškiau nušviečia jų asmenybes, pažiūras, kūrybinę veiklą.

Analizuodami paleotipų proveniencijas, apsiribosime Zygimanto Augusto, Jurgio Albinijaus ir Martyno Mažvydo bibliotekų knygomis, kurios saugomos Vilniaus universitete.

Zygimanto Augusto knygų (jų — 21) daugumą sudaro mokslinė literatūra teisės, istorijos klausimais, antikos bei humanistų kūriniai. Suprantama, čia garsiosios karališkosios bibliotekos smulkus fragmentas, tačiau ir toks teikia ryškų Renesanso epochos bibliotekos paveikslą.⁴

Jurgio Albinijaus bibliotekos knygos (5 — Universitete, 2 — kitose bibliotekose) apibūdina savininką kaip pažangų mokslininką, humanistą.⁵

Įrašai paleotipe su M. Mažvydo įrašų (išaiškinta 1981 metais) leidžia daryti išvadą, kad pirmosios lietuviškos knygos autorius turėjęs savo asmeninėje bibliotekoje ir pasaulietinio turinio knygu, be kitų kalbų, mokėjęs ir

graikų, buvo išsilavinęs humanistinės kultūros žmogus.⁶

Kaip sakyta, Universiteto paleotipai nebuvo komplektuojami kaip bibliografiniai raritetai. Vis dėlto tarp jų yra daug leidinių, kurių stambiuose pasaulio bibliotekų rinkiniuose terandama po vieną kitą egzempliorių. Čia paminėti keli paleotipai, kurių istorinis, kultūrinis ar mokslinis vaidmuo akivaizdus.

Universitete saugomas vienintelis Tarybų Sąjungoje pirmosios lietuviškosios M. Mažvydo knygos (1547) egzempliorius.

Labai retas ir didžiulės mokslinės reikšmės yra pirmasis spausdintas prūsų kalbos paminklas „Katekizmas prūsų ir vokiečių kalbomis“ (Karaliaučius, 1545) („Katechismus in preussnischer Sprach und dagegen das deüdsche“).

Didelės istorinės vertės yra baltarusių humanisto P. Skorinos išleistas „Apaštalas“ („Апоcтол“), Vilnius, 1525 — viena pirmųjų knygų, išspausdintų Vilniuje, taip pat ir visoje Tarybų Sąjungos teritorijoje.

Labai reta ir pasaulinės reikšmės N. Koperniko knyga „Apie dangaus sferų judėjimus“ (Niurnbergas, 1543), kurioje autorius išdėsto heliocentrinę visatos sistemą.

Universiteto bibliotekoje yra nemaža paleotipų, kurie iš tiesų žymi gaires moksle, kultūroje ir istorijoje.

XVI amžiaus Lietuvai būdingi aštūrus socialiniai ir politiniai prieštaravimai. Ideologinė-religinė kova apėmė plačius gyventojų sluoksnius, antifeodalinėmis nuotaikomis gyveno bajorai ir miestelėnai, kiek mažiau valstiečiai. Todėl čia rasdavo dėkingą dirvą pažangios renesanso, humanizmo bei reformacijos idėjos. Tai buvo ta Lietu-

⁴ Zr. priedas Nr. 1.

⁵ Zr. priedas Nr. 2.

⁶ Feigelmanas N. M. Mažvydo autografas Universiteto bibliotekoje — Literatūra ir menas, 1981, Nr. 24.

vos kultūros epocha, kai katalikų bažnyčios autoritetu pradėta abejoti, kai dvasininkija netenka savo išimtinės teisės į švietimą ir kultūrą.

Salia kitų istorinių veiksnių, nulėmusių XVI amžiuje kultūrinį pakilimą, naują pažangesnę ideologiją, prisidėjo ir knygų paplitimas Lietuvoje, beprasidedanti knygų leidyba. Paleotipai Lietuvoje pasiekė pasaulinės mokslo ir visuomenės politinės minties laimėjimų, prieinamų to meto Lietuvos visuomenės sluoksniams, sudarė prielaidas aukštojo mokslo įstaigai atsirasti.

Respublikoje šiuo metu yra per 3000 paleotipų. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinėje bibliotekoje per 600, Lietuvos TSR respublikinėje bibliote-

koje per 700. Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipų rinkinys — daugiau negu 1650 egzempliorių. — ne tik turtingiausias ir seniausias respublikoje, bet savo sudėtimi, kilme bei žanrais glaudžiai susijęs su krašto istorija.

Vilniaus universiteto Mokslinėje bibliotekoje sudaromas paleotipų katalogas. Respublikinė biblioteka šiuo metu rengia savo XVI a. knygų fondo katalogą. Ateityje ir kitos stambios bibliotekos planuoja aprašyti savo paleotipus. Taigi perspektyvoje numatomas respublikos bibliotekų paleotipų suvestinis katalogas — svarbus tyrinėjimo objektas įvairių sričių mokslininkams.

Vilniaus V. Kapsuko universiteto Mokslinė biblioteka

Įteikta
1984 m. sausio mėn.

Priedas Nr. 1

Zygmanto Augusto bibliotekos knygos Vilniaus universiteto bibliotekoje

1. II-4703. Albertus Magnus (1193?—1280). *Naturalia ac supernaturalia*. Vol. 1—3. Venezia, impensa haeredum Octaviani Scoti ac soc., 1517—1519. 2° [12], 108, 150, 174, [6] ff.

2. II-4704. Albertus Magnus. *Parva naturalia*. Venezia, impensa haeredum Octaviani Scoti ac sociorum, 10.III.1517. 2°. [6], 233, [1] ff.

3. II-4702. Augustinus, Aurelius (354—430). *Tam in Vetus, quam in Novum Testamentum commentarii*. Tomus secundus. Basel, apud Ioannem Hervagium, 1542. 2°. 774 pp. [1] f.

4. II-4705. Budaeus, Guilielmus (1467—1540). *De tranšitu Hellenismi ad Christianismum libri tres*. Paris, ex officina Roberti Stephani, 3 Non. Martii, 1535. 2°. 132, 2 ff.

5. II-4707. a. Caimus, Marcus Antonius (?—1560). In aliquot Iustiniani Codicis Titulos Summariae Annotationes. Frankfurt a. M., apud Christianum Egenolphium, 1544. 4°. [4], 88 ff.

6. II-4701. Folengius, Ioannes Baptista (ca

1499—1559). In *Psalmos commentaria*. Basel, apud Michaellem Insignrinium, 1540. 2°. 149, [1] ff.

7. II-4712. Gigas, Ioannes (1514—1581). *De immaturo principis Ivannis Georgii Saxoniae ducis filii obitu*. Leipzig, excudebat Nicolaus Wolrab. 1537. 4°. [12] ff.

8. II-4707 b. Hannetonius, Gulielmus (XVI saec.) *De ordine et forma iudiciorum*. Frankfurt a. M. apud Christianum Egenolphium, 1543. 4°. [10], 126 ff.

9. II-4710. Hessus, Helius Eobanus (1488—1540). *Ludus de podagra*. Mainz, excudebat Ivo Schoeffer, 1537. 4°. [14] ff.

10. BAV-47. 5—6. Lucidus, Johannes (XVI saec.). *Opusculum de emendationibus temporum*. Venezia, (XII. 1545)—1546. 4°. [4]. 210 ff.

11. II-4714. Melanchton, Philippus (1497—1560). [*Orationum tomus secundus*] [non post 1547]. 8° [4] ff, 666 pp.

12. II-4716. Peckham, Johannes (XIII saec.) *Collectanea bibliorum quinque libris*. Köln, 1541. 8° [384] ff.

13. II-4708. Pedionius Rhetus, Ioannes. In Simonem Gryneum Antistitem, pietatis, et doctrinae vindicem praeclarissimum. Basel, in officina Roberti Winter, IX. 1541. 4°. 29 pp. [1] f.

14. II-4168. Procopius, Gazaesus (V saec. exeunte—VI caec.). Commentaria in Octateuchum, hoc est in priores Veteris Testamenti libros. Tr. C. Clauser. Zürich, 1555. 2°. [8] ff.

15. II-1768 b. Socinus, Bartholomaeus. Commentaria super Digesto veteri et Infortatio et Digesto novo. Lyon, excudebat Hector Penet, 58—65, [2] ff.

17. II-1768 c. Socinus, Bartholomaeus. Infallentiae cum additionibus et repertorio. Lyon, in officina Iacobi Giuntae, 1543. 2°. 57, [5] 58—65, [2] ff.

17. II-1768 ç. Socinus, Bartholomaeus. Index operum Bartholomaei Socini Senensis. Repertorium iuris utriusque in Digesto veteri et novo ac Infortiatio, nec non aliquibus titulis Lustinianii Codicis contentas. Lyon, in off. Iacobi Giuntae, 1543. 2°. [30] ff.

18. II-1768 a. Socinus, Bartholomaeus (1437—1507). Super prima parte Digesti veteris. Lyon, apud Iacobum Giuntam, 1543. 2°. 57, [11] ff.

19. II-4706. Themistius Peripateticus. Paraphrasis in Aristotelis Posteriora et Physica. Basel, apud Ioannem Valderum III. 1533. 4°. [16] ff. 675 pp.

20. II-4709. Terentianus, Maurus (ca 200 aut IV saec. prima parte). De literis syllabis et metris. Frankfurt a. M. apud Christianum Egenolphium, II. 1532. [48] ff.

21. II—4711. Ursinus, Caspar Vilius (1493—1538). Querela Austriae, sive Epistola ad reliquam Germaniam. Augsburg, per Alexandrum Weissenhorn. 1532. 4°. [10] ff.

Zyгимanto Augusto knygos LTSR knygy rūmuose

1. Ammonius, Hermeas (V saec.) In Praedicamenta Aristotelis commentarii. Venezia, apud Hieronymum Scotum, 1544. 2°.

2. Boethius, Anitius, Manlius Torquatus Severinus (ca 480—524). Aristotelis peri hermenias liber Anitio Manlio Severino Boethio interprete. Venezia, apud Hieronymum Scotum, 1541. 2°. 54 pp.

3. Simplicius (?—549). Commentationes in Praedicamenta Aristotelis. Venezia, apud Hieronymum Scotum, 1541. 2°. 78 ff.

Priedas Nr. 2 Jurgio Albinijaus bibliotekos knygos Vilniaus universiteto bibliotekoje

1. II-4040. Ambrosius S., episc. Mediolanensis (340?—397). Omnia quotquot extant opera. Ed. D. Erasmus. Tomi 4 et 5. Basel, III. 1538. 2°. 593 pp. [1] p., 414 pp. [21] ff.

2. BAV-33. 7.18. Epictetus (ca 50—ca 130). Enchiridion. Tr. H. Wolf. Basel, per Ioannem Oporinum, III. 1563. 8°. 421 pp. [1] f.

3. II-682. Iosephus Flavius (ca 37—post 100). Antiquitatum Iudaicarum lib. XX. De bello Iudaico. etc. Edd.: Sigismundes Gelenius et Erasmus Roterdamus. Basel, 1948. 2°. [4] ff, 886 pp. [17] ff.

4. II-4066. Origenes, Adamantius (ca 185—254). Opera T. 1. Edd. Erasmus Roterdamus. Basel, IX. 1536. 2° [12] ff, 899 pp.

5. II 4065. Origenes, Adamantius. Opera. T. 2. Edd. Erasmus Roterdamus. Basel, IX. 1536. 2° 779 pp., [20] ff.

Leningrado universiteto Mokslinėje bibliotekoje

6. Plutarchus (ca 46—120). Vitae illustrium virorum, Latine. Edd.: Hieronymus Gemusaeus. Basel, in aed. Insignirii, 1550. 2°. [24], 392 ff.

ПАЛЕОТИПЫ В ВИЛЬНЮССКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ НОЮС ФЕЙГЕЛЬМАНАС

Резюме

Книга в XVI столетии становится орудием идеологической и политической борьбы. В эпоху Реформации, в пору распространения

идей гуманизма, гуманистическая, полемическая и научная книга издается огромными тиражами. Меняются не только исторические

функции книги, но и ее структурные элементы и полиграфические черты.

В библиотеке Вильнюсского университета хранится 5500 книг XVI века, из них 1650 палеотипов — книг, изданных в первой половине XVI века. В статье анализируется данное собрание палеотипов по отраслям науки и

жанрам. Освещается роль книг в происходившей в то время в Литве идеологической борьбе. Кроме того, эти палеотипы отражают репертуар книг библиотек Литвы в XVI веке, характеризуют культурное, политическое и социальное положение Литвы того времени.

PALÄOTYPEN IN DER UNIVERSITÄT VILNIUS

NOJUS FEIGELMANAS

Zusammenfassung

Im 16. Jahrh. ist das Buch zu einer Waffe im ideologischen und politischen Kampf geworden. In der Reformationszeit, in der sich die humanistischen Ideen verbreiten, erscheinen in sehr großen Auflagen humanistische, polemische und wissenschaftliche Bücher. Dabei ändern sich nicht nur die historische Funktionen des Buches, sondern auch seine strukturellen und polygraphischen Charakteristika.

In der Bibliothek der Universität Vilnius werden 5500 Bücher aus dem 16. Jahrh. aufbewahrt, unter ihnen 1650 Paläotypen, die in

der ersten Hälfte des 16. Jahrh. erschienen sind. Im Artikel wird die Paläotypensammlung untersucht, unter dem Gesichtswinkel der Wissenschaften und der Gattungen, die Bücher repräsentieren. Dabei wird darauf hingewiesen, welche Rolle diese Werke in dem ideologischen Kampf spielten, der in jener Zeit in Litauen ausgetragen wurde. Diese Paläotypensammlung widerspiegelt den Bücherbestand der Bibliotheken im Litauen des 16. Jahrh. und charakterisiert die kulturellen, politischen und sozialen Zustände des Landes.